

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

МЕЛАНЧУК Анна Василівна

УДК 347.965(477+470).001.36

АДВОКАТУРА В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ І СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ
(ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ)

12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
ДОЛЕЖАН Валентин Володимирович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри організації судових
та правоохоронних органів

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
РУДЕНКО Микола Васильович,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
завідувач кафедри правосуддя;

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
теорії та історії держави і права
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки,
КРАВЧУК Володимир Миколайович

Захист відбудеться «20» грудня 2014 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради
Д 41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою:
Україна, 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету
«Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «___» _____ 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла-Тіунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Поступальний розвиток суспільства завжди пов'язаний з необхідністю реформ судоустрою і судочинства, які найбільшою мірою відповідали б інтересам суспільства на конкретному етапі його розвитку. Проте, реформування судової системи з неминучістю обумовлює необхідність реформування суміжних правових інститутів, зокрема, адвокатури, яка є невід'ємною частиною справедливого судочинства.

Відправною точкою становлення сучасної адвокатури, її прообразом стали Судові статuti 1864 року і практичні кроки щодо втілення їх у правове життя. Зазначені заходи стосувалися судоустрою і судочинства, організації та діяльності прокуратури та адвокатури. За своїм змістом вони докорінно відрізнялися від феодальних пережитків минулого, які практично повністю виключали справедливе судочинство. Варто при цьому зазначити, що майже одночасно, в 1861 р., було ліквідовано кріпацтво. Обох цих історичних подій у сукупності об'єктивно було спрямовано на розхитування абсолютистського державного режиму, що в кінцевому підсумку призвело до його падіння в 1917 р. Після того, як у 1991 р. було ліквідовано тоталітарний більшовицький режим, юридична спільнота і суспільство в цілому, розпочавши судову реформу, набули можливості використати досвід своїх попередників 1864 р.

Роботу присвячено дослідженню цих комплексних історичних процесів та їх впливу на сучасну судову реформу, судову систему України і суміжні інститути, включаючи адвокатуру.

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлюється необхідністю багатоаспектного історико-правового і теоретичного дослідження складного комплексного інституту адвокатури. Адвокатура України утвердилась у суспільній свідомості як важливий інститут громадянського суспільства з унікальним історичним розвитком. Проте, безпосереднім прообразом сучасної адвокатури України була не радянська адвокатура – плоть від плоті тоталітарного державного режиму, а, по-перше, адвокатура, створена в результаті реформ 1864 року, а, по-друге, демократична адвокатура країн Заходу, що розвивалася на основі досягнень сучасної політико-правової думки.

Дослідження інституту адвокатури в Україні як складової загальної історії адвокатури дає змогу не тільки заповнити певні прогалини в історико-юридичному знанні про цей інститут, але й на цій основі сприяти досягненню головної мети – актуалізації історико-правового досвіду функціонування адвокатури, тобто пізнання його з урахуванням сучасних нагальних проблем.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Одеська юридична академія» відповідно до плану наукових досліджень кафедри з питань реформування адвокатури України і являє собою частину наукової діяльності університету у межах загальної тематики «Традиції та новації у сучасній українській державності і правовому житті» (державний реєстраційний номер 01061U004970).

Мета і задачі дослідження. Основною метою роботи є багатоаспектне порівняння законодавчого регулювання дореволюційної присяжної адвокатури та адвокатури України на сучасному етапі, а також розробка практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавчого регулювання і, як наслідок, на покращання функціонування інституту адвокатури в Україні.

Згідно з поставленою метою зосереджено увагу на вирішенні таких основних задач:

- з'ясувати причини, що викликали необхідність проведення судової реформи 1864 р., у ході якої в Росії було створено інститут присяжних повірених, й умови, що цьому сприяли;

- охарактеризувати вплив західноєвропейської практики на становлення і розвиток інституту адвокатури того часу;

- висвітлити організацію та діяльність адвокатури в Українській РСР, з'ясувати причини неспроможності радянської адвокатури реально здійснювати захист прав і свобод громадян;

- розкрити шляхи реформування адвокатури України після здобуття нею державної незалежності;

- здійснити порівняння дореволюційного законодавства Росії про адвокатуру з нормами сучасного українського законодавства;

- порівняти компетенцію органів нагляду за діяльністю присяжних повірених та їх ефективність при вирішенні дисциплінарних справ із діяльністю сучасних структур корпоративного нагляду в Україні;

- на підставі здійсненого порівняння методів регулювання організації та діяльності адвокатури у пореформеній Росії та незалежній Україні виробити практичні рекомендації щодо удосконалення чинного законодавства про адвокатуру та корпоративних нормативно-правових актів, прийнятих адвокатським співтовариством.

Об'єктом дослідження є діяльність адвокатури за різних історичних періодів після судової реформи в Росії 1864 року і до теперішнього часу.

Предметом дослідження є порівняльно-правовий аналіз адвокатури в Російській Імперії і сучасній Україні.

Методи дослідження. При підготовці роботи відповідно до задач дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи. З використанням універсального діалектичного методу з'ясовувано особливості діяльності адвокатури в різних історичних періодах з урахуванням суперечливості суспільних процесів і необхідності їх подолання в умовах різних соціально-економічних і політичних формацій [п.п. 2.1; 2.2; 2.3], дію філософського закону заперечення заперечення при роз'ясненні сутності еволюції адвокатури, відмови в окремі періоди від деяких прогресивних положень судової реформи та їх відновлення у нових історичних умовах аж до сучасності [п. 2.3]. Історико-правовий метод дослідження використано для встановлення спільних рис і відмінностей між правовим статусом адвокатури різних типів [п.п. 2.1; 2.2; 2.3]. За допомогою порівняльно-правового методу здійснено аналіз законодавства України про адвокатуру із законодавством

інших країн [п. 3.1]. Використання методу системного аналізу, як спеціального методу, використано для аналізу сучасних норм законодавства України про адвокатуру [п.п. 4.1; 4.2; 4.3]. Застосування статистичного методу дозволило встановити тенденції розвитку адвокатури України [п.п. 3.1; 3.2]. За допомогою конкретно-соціологічного методу здійснено аналіз ставлення практикуючих адвокатів до реалізації пропозицій у подальшому реформуванні адвокатури України [п.п. 3.1; 4.1; 4.2].

Науково-теоретичною базою дослідження у дореволюційній Росії проблем реформування адвокатури у межах судової реформи формувалось як науковцями, так і практикуючими адвокатами, серед яких виокремлювалися такі дослідники, як К. Арсеньєв, Є. Васьковський, М. Вінавер, М. Гернет, І. Гессен, Г. Джаншієв, А. Коні, П. Макалінський, А. Марков, Л. Нісселович, В. Птіцин, В. Случевський, І. Фойницький та ін. Велику просвітницьку роль відігравали судові промови відомих адвокатів. Їх опублікування в газетах і збірниках використовувалися для ілюстрації прогресивної спрямованості адвокатської діяльності.

За радянського періоду цією проблематикою займалися такі науковці Росії та України, як К. Апраксін, М. Баторгін, А. Бойков, Б. Віленський, М. Полянський, В. Рівлін, Н. Черкасова, Б. Тищик та ін. Дослідження у цій сфері продовжилися в незалежних державах, які утворилися на місці Союзу РСР. Зокрема, в Україні цими проблемами переймалися Н. Борзих, Т. Варфоломеева, Т. Корчева, А. Молдован, В. Святоцька, О. Святоцький, О. Сафулько, О. Синєокий, Н. Таварткіладзе, Д. Фіолевський, С. Фурса; в Російській Федерації – У. Баженова, М. Барщевський, В. Буробін, С. Гаврилов, Ю. Лубшев, Л. Лупінська, Н. Потапчук, Л. Стешенко, В. Цой та ін. Але до останнього часу не було комплексного порівняльно-правового дослідження адвокатури в Російській Імперії і сучасній Україні.

Емпіричною основою дослідження є нормативні акти судової реформи в Росії 1864 року, радянської адвокатури та адвокатури сучасної України, корпоративні акти органів адвокатського самоврядування і практика їх діяльності, матеріали опитувань адвокатів з актуальних питань діяльності адвокатури.

Наукова новизна одержаних результатів визначається насамперед тим, що робота є цілісним дослідженням, яке містить комплексний порівняльний аналіз проблем організації та діяльності адвокатури за Судовими статутами 1864 року та в сучасній Україні, зокрема:

уперше:

розкрито характер процесів становлення адвокатури на землях України із середини ХІХ ст. до теперішнього часу паралельно зі змінами у системах судоустрою, судочинства і суміжних інститутів;

обґрунтовано існування таких етапів функціонування адвокатури зі схожими та відмінними рисами: від 1864 р. до початку 80-х рр. ХІХ ст., пов'язаний із широким впровадженням у суспільну практику прогресивних ідей щодо призначення адвокатури; частковий відхід від досягнень судової реформи в умовах абсолютистського державного режиму (початок 80-х рр.

XIX ст. – 1917 р.); руйнування судової системи та системи адвокатури в умовах класових і політичних протистоянь і громадянської війни та підміна її сурогатами захисту (1917 – 1921 рр.); запровадження в країні елементів ринкових відносин у рамках нової економічної політики (НЕПу) з частковим підвищенням ролі суду і адвокатури (1921 – початок 30-х рр.); загострення масових репресій (початок 30-х – середина 50-х рр.) і пов'язаний із цим занепад адвокатури; поступові, суперечливі і значною мірою декоративні зміни в діяльності адвокатури у період «відлиги» (середина 50-х – середина 80-х рр.); поступове становлення сучасної адвокатури України напередодні і після здобуття нею незалежності;

визначено спільні риси та відмінності основних напрямків діяльності реформованої в 1864 р. та сучасної адвокатури; запозичення кращих зразків та відмова від застарілих положень;

обґрунтовано тезу про те, що статус радянської адвокатури в цілому не міг бути покладений в основу організації та діяльності адвокатури України через принципові відмінності радянського і сучасного державних режимів, нерозвинутість громадянського суспільства. Відтак, відбулося не реформування радянської, а створення принципово нової адвокатури;

доведено, що сучасна адвокатура, сприяючи захистові прав і свобод людини і громадянина, виконує публічну функцію, пов'язану з утвердженням принципу верховенства права, поєднуючи її із захистом приватних прав та інтересів фізичних та юридичних осіб;

обґрунтовано, що сучасний адвокат-захисник здійснює захист не лише у кримінальному провадженні, але й при розгляді судами та іншими органами справ про адміністративні правопорушення;

визнано за доцільне для адвокатів запровадити спеціальний нагрудний знак під час участі у судовому розгляді справ;

запропоновано низку змін і доповнень до чинного законодавства про адвокатуру;

удосконалено:

аргументацію на користь надання можливості прийому до адвокатури осіб, які мають повну вищу юридичну освіту, лише за спеціальністю «правознавство»;

обґрунтування потреби внесення обмежень діяльності в Україні адвокатів-іноземців, яким слід дозволити надавати правові послуги лише з питань міжнародного права та законодавства країни, в якій вони отримали право на заняття адвокатською діяльністю;

класифікацію нормативно-правових актів органів адвокатського самоврядування, до яких належать: регламентні акти щодо порядку діяльності колегіальних самоврядних органів; положення про окремі органи адвокатського самоврядування; акти нормативно-методичного характеру для деталізації порядку здійснення окремих повноважень самоврядних органів; акти, які визначають порядок використання коштів, що забезпечують діяльність системи адвокатського самоврядування;

набули подальшого розвитку:

положення щодо обмеження контролю держави та її органів і посадових осіб за адвокатурою, віднесення до числа суб'єктів контролю у передбачених законом випадках суддів та органів кримінального переслідування;

пропозиції щодо коригування деяких положень, що стосуються дисциплінарної відповідальності, зокрема, не вважати попередження адвокатів дисциплінарним стягненням, а виключно профілактичним заходом;

аргументація щодо можливості відмови адвокатів в задоволенні його заяви про припинення права на заняття адвокатською діяльністю до розгляду дисциплінарної справи щодо нього з метою запобігання випадкам уникнення від заслуженої відповідальності;

положення про надання адвокату – учасникові судового розгляду права висловлювати заперечення головному в судовому засіданні проти його рішень і дій, які порушують процесуальні права адвоката.

Практичне значення одержаних результатів впливає з актуальності роботи та одержаних при підготовці теоретичних висновків і практичних рекомендацій. Ці висновки і рекомендації можуть бути використаними у:

науково-дослідній сфері – для подальшого наукового осмислення проблем організації та діяльності адвокатури з урахуванням досвіду її функціонування в окремі історичні епохи;

правотворчій діяльності – для удосконалення законодавства і корпоративних актів адвокатського співтовариства;

правозастосовній діяльності – для удосконалення діяльності органів адвокатського самоврядування як основної форми управління у сфері діяльності адвокатури;

навчальному процесі – при викладанні навчальних курсів «Організація адвокатури в Україні», «Формування і розвиток правил адвокатської етики», при написанні підручників та навчальних посібників.

Дисертаційне дослідження може стати основою для розробки спеціального навчального курсу «Історико-правові аспекти розвитку адвокатури в Україні».

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження оприлюднені на: Міжнародній науковій конференції «Дев'яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 12 – 13 листопада 2010 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Закарпатські правові читання» (м. Ужгород, 29 – 30 квітня 2010 р.); Міжнародній науковій конференції «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18 – 19 листопада 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика правотворчої та правозастосовної діяльності у контексті сучасних реформаційних процесів» (м. Харків, 29 – 30 жовтня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика сучасного права: вектори розвитку» (м. Київ, 16 – 17 березня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання реалізації чинних національних та міжнародних нормативно-правових актів» (м. Одеса, Причорноморська фундація права, 16 – 17 квітня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній

конференції «Поглиблення інтеграційних процесів в сучасному світі та національне законодавство» (м. Львів, Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 1 – 2 червня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Права людини: проблеми забезпечення, реалізації та захисту» (м. Запоріжжя, Запорізька міська громадська організація «Істина», 24 лютого 2012 р.); III Міжнародної наукової конференції «Вклад молодых ученых в развитие правовой науки Республики Беларусь» (м. Мінськ, 23 листопада 2012 р.); II Міжнародній науково-практичній інтернет конференції «Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах ближнього зарубіжжя» (м. Львів, 22 листопада 2012 р.); Всеукраїнському круглому столі «Адвокатура України: історія та сучасність» (м. Київ, 25 січня 2013 р.); Міжнародній науковій конференції «Дванадцять осінніх юридичних читань» (м. Хмельницький, 8 – 9 листопада 2013 р.); II Міжнародній науковій конференції молодих вчених, аспірантів та студентів «Адвокатура: минуле та сучасність» (м. Одеса, 2 березня 2013 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації містяться у шести статтях, п'ять із яких опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, одній – у зарубіжному виданні та тринадцяти тезах наукових конференцій.

Структуру дисертації визначено метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів (десяти підрозділів), висновків, списку використаних джерел і додатку. Загальний обсяг дисертації становить 233 сторінки, із них основного тексту – 199 сторінок, список використаних джерел містить 263 найменування і розміщений на 27 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, об'єкт та предмет, мету та задачі, методи дослідження, його новизну та практичну цінність, наведено відомості про апробацію та результати дослідження.

Розділ 1 «Огляд наукових досліджень за темою та її методологія» містить два підрозділи, в яких здійснено аналіз наукових праць із питань реформування адвокатури (п. 1.1.) і методології дослідження (п. 1.2.).

У **підрозділі 1.1. «Огляд наукових досліджень за темою»** зазначено, що реформування судоустрою і адвокатури Російської Імперії вимагало прийняття відповідних законодавчих актів (Урядження судових установ, процесуальні кодекси, статuti відповідних галузей законодавства), а після реалізації реформаторських заходів – їх коментування. Така популяризація сприяла певній демократизації суспільного ладу та підвищенню рівня правосвідомості суспільства, зміцненню авторитету представників юридичних професій, зокрема, присяжних повірених – адвокатів.

В умовах тоталітарного радянського режиму аж до кінця 80-х рр. XX ст. наукові роботи щодо діяльності адвокатури за своїм змістом високо, але не критично оцінювали роль адвокатури, залишали осторонь обмеженість її

можливостей надавати реальну правову допомогу громадянам, висловлювати власну позицію у відносинах з прокуратурою, судом і, звичайно, органами КПРС/КПУ.

Після здобуття Україною державної незалежності наукові дослідження проблем діяльності адвокатури значно прискорилися, чому сприяла нова державно-правова політика, спрямована на впровадження у життя суспільства сучасних досягнень світової політико-правової думки.

В останнє десятиліття увагу науковців було зосереджено на аналізові практики застосування законодавства, зокрема, Закону про адвокатуру 1992 року, а також перспектив використання міжнародного досвіду, рекомендацій Венеційської комісії та Європейського суду з прав людини. Результатом наукової дискусії із цих питань, яка розпочалася всередині першого десятиліття ХХ ст. стало прийняття у 2012 р. нового Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Поряд з іншими заходами правового характеру прийняття цього Закону сприяло консолідації адвокатського співтовариства навколо актуальних проблем розвитку адвокатури.

У *підрозділі 1.2. «Методологія дослідження проблем функціонування адвокатури»* конкретизовано зміст окремих методів і пристосування їх для цілей дослідження з урахуванням їх характеру і специфіки, усунення суперечностей в процесі розвитку, удосконалення та відродження на нових основах деяких правових положень, які занепали, а згодом відродилися в нових умовах (закон заперечення заперечення). Значне місце приділено історико-правовому методу дослідження, оскільки на ньому вирішальною мірою побудовано концепцію роботи. Здійснено порівняння основних положень судово-правової реформи 1864 р. із занепадом більшості її положень за радянських часів та відродження у нових умовах у незалежній Україні. Значною мірою в роботі використано спеціальні методи наукового дослідження, зокрема ті, що стосуються тлумачення норм права. Соціологічний метод використано для аналізу суспільних процесів, пов'язаних із розвитком адвокатури, на підставі чого здійснено прогнозування деяких майбутніх новацій у її діяльності.

Для вивчення процесів розвитку адвокатури як суспільного інституту автором використано загальнодіалектичний метод пізнання для аналізу причин появи і шляхів розвитку адвокатури, а також порівняльно-правовий метод – для порівняння явищ минулого і сучасного, а також сучасних моделей адвокатури. Конкретно-соціологічний метод використано для пошуку оптимальних варіантів прийняття законодавчих та управлінських рішень щодо реформування адвокатури.

З урахуванням зазначених методів розкрито процеси становлення, функціонування та розвитку адвокатури.

При аналізі процесів здійснення судово-правової реформи 1864 року основне значення надавалося обґрунтуванню докорінної зміни застарілої системи судового представництва та її реформування з урахуванням потреб суспільства і тодішніх євростандартів. Поряд із передовими науковцями тих часів велику, якщо не вирішальну, роль у цьому відіграли чиновники Імперії

на чолі з Імператором Олександром II, що призвело до половинчастості деяких важливих новацій, а з початку 80-х рр. – до їх суттєвого обмеження. За радянських часів вплив чиновництва (з партійними квитками) мав іще більш руйнівний характер, суть загальнонаукових методів дослідження викривлювалася на догоду пануючій ідеології. У сучасних умовах маніпулювання методами наукового дослідження засуджується, оскільки воно ставить під сумнів його результати.

Розділ 2 «Становлення адвокатури в періоди реформ» містить три підрозділи, в яких здійснено аналіз процесів діяльності адвокатури часів судової реформи 1864 р., контрреформаційних заходів у більш пізні періоди, радянський період і в процесі національного відродження після 1991 р.

У підрозділі 2.1. «Завдання, процеси та основні напрями становлення адвокатури в Російській Імперії в результаті судової реформи 1864 року» підкреслено, що пов'язані із цим заходи було обумовлено: а) прагненням передових верств суспільства демократизувати юридичну систему країни для виконання завдань правозахисту; б) готовністю переважної більшості професійних юристів забезпечити умови для захисту незалежності суддів, створити адвокатуру європейського типу для здійснення захисту в кримінальних справах і представництва інтересів у суді; в) усвідомлення правлячими колами неминучості реформування юридичної системи для запобігання соціальним потрясінням. Відтак, розроблення відповідних заходів тривало майже 25 років, що в умовах тодішньої бюрократичної системи і складності поставлених завдань було не таким уже й тривалим строком, особливо, якщо врахувати, що на початку свого правління Імператор Олександр II офіційно висловив думку про те, що Росія ще не готова до створення адвокатури. Ці роботи прискорилися лише у 1861 р.

Створення адвокатури відбувалося на засадах професійності, незалежності, самоврядності, поєднання в діяльності адвокатів функцій судового захисту і судового представництва, самостійності у висловленні правової позиції по справах, свободи критики діянь владних структур по конкретних справах. Це особливо проявилось у так званих політичних справах, коли судові промови адвокатів були концентрованим вираженням громадської думки і сприяли розвитку демократичних процесів, що спонукало владні структури посилити контроль за діяльністю адвокатів, обмежити гласність і змагальність судового розгляду.

У результаті Лютневої революції 1917 року чимало провідних адвокатів, зокрема, О. Керенський, на короткий час стали відомими політичними та державними діячами.

У підрозділі 2.2. «Особливості радянської адвокатури» зазначено, що на початку її існування ставлення органів партійної і державної влади до адвокатури і адвокатів було не просто негативним, відверто ворожим. Це проявилось не лише у висловлюваннях, але й у діях: ліквідації самоврядності адвокатури і незалежності адвокатів, обмеженні принципу змагальності у судовому процесі, переслідуванні адвокатів за їх професійну позицію, розгляді значної частини справ взагалі без захисників тощо. У жорна репресій

потрапили навіть адвокати, які за царських часів активно захищали в судах революціонерів, у тому числі більшовиків. І хоча із середини 50-х рр. XX ст. ставлення до адвокатів дещо поліпшилось, їх діяльність, особливо адвокатів-захисників, перебувала на периферії юридичної практики. Обмеженими були можливості адвокатів – учасників цивільного судочинства в умовах нерозвинутості цивільної, відсутності адміністративної і господарської юрисдикцій. При розгляді кримінальних справ суди принципово віддавали пріоритет позиції обвинувачення, оскарження судових рішень, як правило, не давало наслідків, приводилася у життя горезвісна установка на «стабільність» судових рішень незалежно від їх законності.

Діяльність адвокатури перебувала під абсолютним контролем партійних комітетів, а також Міністерства юстиції України, органів адвокатського самоврядування практично не існувало. Адвокатура значною мірою стала місцем роботи колишніх прокурорів, слідчих, оперативників органів внутрішніх справ, в яких не було стійких або взагалі ніяких правозахисних переконань. Українською була система оплати праці адвокатів. Зрівнялівка у цій сфері породжувала низку зловживань.

Зазначені та інші пороки радянської адвокатури знецінювали її роль у порівнянні з дореволюційною адвокатурою і породжувалися протиприродним характером державного ладу. Це було своєрідним проявом «контрреформування» у порівнянні з прогресивними реформами минулої доби. Лише наприкінці 80-х рр. XX ст. було зроблено деякі позитивні кроки у напрямку реформування адвокатури, проте справжнє реформування було здійснено уже в незалежній Україні.

У *підрозділі 2.3. «Становлення адвокатури України в умовах незалежності»* надано оцінку найважливішим реформам організації та діяльності адвокатури після здобуття Україною державної незалежності. Важливу роль у здійсненні перетворень відіграли ініціативи адвокатської спільноти, а також народних депутатів України, частина яких була причетною до адвокатської діяльності. Це проявилось у змісті п. 4 Концепції судово-правової реформи в Україні від 28 квітня 1992 р. Чинною Конституцією України чітко визначено суспільне призначення адвокатури – забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги в судах та інших державних органах, а також закріплено найважливіші принципи судочинства, додержання яких забезпечує адвокатам можливість для виконання покладених на них обов'язків.

Проаналізовано практику діяльності адвокатури в нових умовах, підготовлено додаткові пропозиції, у тому числі з урахуванням досвіду судово-правової реформи 1864 року, проаналізовано зауваження Венеційської комісії, досвід інших країн і в результаті прийнято значно повніший за змістом чинний Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. Найпринциповішими положеннями цього Закону є об'єднання адвокатів у Всеукраїнську асоціацію; формування повноцінних органів адвокатського самоврядування; підвищення рівня незалежності адвокатів та гарантій її захисту; удосконалення процесуальних гарантій для адвокатів, зокрема, у

сфері кримінального судочинства; удосконалення підстав і порядку прийому до адвокатури та позбавлення права займатися адвокатською діяльністю, а також притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності.

Запропоновано розширити зміст поняття «адвокат», виклавши його в Законі у такій редакції: «адвокат – фізична особа, яка має свідоцтво про право заняття адвокатською діяльністю та відомості про яку внесено до Єдиного реєстру адвокатів України, та здійснює адвокатську діяльність на підставі і в порядку визначеному цим Законом».

Проте зазначено, що сучасній адвокатурі України бракує організованості і дисципліни при винесенні і виконанні рішень самоврядних органів, а суперечки із цього приводу інколи вирішуються у нецивілізований спосіб. Частина адвокатів не сприйняла ідеї об'єднання в єдину систему в межах України. Це вимагає додаткових організаційних зусиль для зміцнення адвокатського співтовариства як стрункої упорядкованої системи.

Розділ 3 «Характер правозахисної діяльності адвокатури за законодавством Російської Імперії і сучасної України: точки дотику» складається з двох підрозділів, в яких здійснено порівняльний аналіз адвокатської практики в ці періоди.

У *підрозділі 3.1. «Роль адвокатів у захисті та наданні правової допомоги в суді»* зазначено, що започаткування присяжної адвокатури в Російській Імперії стало визначним кроком у справі демократизації кримінального судочинства і надало реальну можливість адвокатам-захисникам вживати заходів щодо запобігання постановленню судами незаконних і несправедливих рішень. Після відступу радянського кримінального процесуального законодавства від основних положень судової реформи 1864 р., що суттєво підірвало режим законності, прогресивні положення судової реформи 1864 р., відтворені в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», чинному КПК України, набули також з урахуванням передового зарубіжного досвіду.

Зокрема, доведено, що в сучасних умовах участь адвоката у розгляді справ про адміністративні правопорушення за своєю суттю має такий самий характер, як і судовий захист у кримінальних провадженнях стосовно затриманих, підозрюваних, обвинувачених та інших учасників процесу, а надання адвокатуві права представляти інтереси свідків у відповідних провадженнях спрямовано на захист їх прав при даванні свідчень і запобігання протиправному тиску на них представниками органів досудового розслідування.

Розширено тлумачення конфлікту інтересів у діяльності адвокатів і заходів щодо його запобігання. Здійснено порівняльний аналіз представницьких повноважень адвоката за статутом цивільного судочинства 1864 року і чинним законодавством України.

У *підрозділі 3.2. «Розвиток юридичних гарантій використання адвокатами своїх прав та виконання обов'язків перед клієнтурою і суспільством»* зроблено порівняльний аналіз законодавчих актів судової реформи 1864 року і сучасного законодавства України про адвокатуру.

Зокрема, звернено увагу на те, що присяжні повірені, приписані до округів судових палат, могли реалізовувати свої права як адвокати лише у межах судових округів, тоді як сучасні адвокати можуть практикувати на всій території України і навіть за її межами. Обґрунтовано доцільність запровадження спеціального знака для адвокатів.

На основі аналізу прав адвокатів України, які є значно різноманітнішими, ніж у їх попередників, внесено пропозиції щодо розширення і конкретизації цих прав, зокрема, щодо збирання інформації, доступу до таємної інформації, отримання речей, документів та їх копій, використання технічних засобів, передусім щодо участі в досудовому розслідуванні.

Підкреслено важливість з урахуванням досвіду російських адвокатів XIX ст. удосконалення гонорарної практики українських адвокатів на основі поєднання правових та етичних підходів шляхом укладення угод із клієнтами, а в порядку, передбаченому Законом – безплатно. У Правилах адвокатської етики слід передбачити умови стягнення з довірителя гонорару в судовому порядку і, навпаки, з адвоката на користь клієнта, якщо останньому завдано шкоди неналежним виконанням з боку адвоката професійних обов'язків.

Враховуючи дореволюційний досвід діяльності адвокатури запропоновано доповнити статтю 20 Правил адвокатської етики заборонаю адвокату приймати доручення у справах, де він буде діяти проти своїх близьких родичів.

Зроблено висновок щодо зміцнення деяких гарантій забезпечення професійної діяльності адвоката. Зокрема, запропоновано уточнення поняття «втручання в діяльність» і «перешкоджання діяльності адвоката». Надано роз'яснення змісту п. 16 ч. 1 ст. 23 Закону, якою забороняється ототожнення адвоката з клієнтом. За потреби, необхідно надати тлумачення цієї норми Конституційним судом України і висловленням позиції із цього приводу Радою адвокатів України.

Розділ 4 «Організаційно-правові аспекти діяльності адвокатури і адвокатів у дореволюційній Росії і сучасній Україні» містить три підрозділи, в яких розглянуто організаційні питання функціонування адвокатського співтовариства.

У **підрозділі 4.1. «Порядок одержання дозволу на заняття адвокатською діяльністю»** здійснено порівняння порядку прийняття до адвокатської корпорації за Судовими статутами 1864 року і за чинним Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Наголошено на тому, що в Судових статутах було закладено основи формування складу присяжних повірених на демократичних засадах, яких, у принципі, сприйнято чинним законодавством України. Внесено пропозиції щодо додаткового вжиття заходів поліпшення кадрового складу адвокатури, зокрема, щодо конкретизації підстав для відмови у прийнятті до адвокатури, удосконалення порядку допуску до адвокатської практики іноземних адвокатів, відмови від зарахування до стажу роботи за фахом при вирішенні питань прийняття до адвокатури осіб, які здобули вищу освіту за спеціальністю «правоохоронна

діяльність», закріплення такої перешкоди для заняття адвокатською діяльністю, як наявність судимості або притягнення до адміністративної відповідальності протягом останнього року за корупційне правопорушення, створення у складі регіональних рад адвокатів комісій із питань стажування, відмова від стягнення плати за проходження стажування. Запропоновано виключити з тексту Присяги адвоката словосполучення: «бути вірним присязі», оскільки воно, по суті, дублює всі інші елементи Присяги.

У **підрозділі 4.2. «Особливості дисциплінарної відповідальності адвокатів»** проаналізовано норми колишнього російського і сучасного українського законодавства щодо підстав і порядку притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності.

Зазначено, що, на відміну від дореволюційної Росії, де на першому етапі судової реформи таким правом було наділено як рад присяжних повірених, так і судів, в незалежній Україні цю місію покладено на органи адвокатського самоврядування.

На основі порівняльного аналізу переліку дисциплінарних стягнень на адвокатів запропоновано: передбачити в Законі повну неможливість повторного прийняття до складу адвокатури осіб, яких позбавлено права на заняття адвокатською діяльністю; закріпити обов'язок кваліфікаційно-дисциплінарних комісій повідомляти органи розслідування про встановлені у ході дисциплінарного провадження ознаки злочинної поведінки адвокатів; передбачити таке дисциплінарне стягнення, як догана, а оголошення попередження розглядати не як дисциплінарне стягнення, а як профілактичний захід; передбачити в Законі, що строк давності притягнення до дисциплінарної відповідальності не поширюється на проступки адвокатів, які, мають характер порушення присяги; віднести до переліку дисциплінарних проступків адвоката неповагу до суду і порушення порядку в судовому засіданні, за що адвоката притягнуто судом до адміністративної відповідальності.

У **підрозділі 4.3. «Правовий статус адвокатських об'єднань і органів адвокатського самоврядування»** охарактеризовано складні і суперечливі процеси створення системи адвокатського самоврядування в умовах абсолютистської Російської Імперії. Зазначено, що в радянській Україні об'єднання адвокатів у регіональні колегії відіграло суто формальну роль, а в сучасній Україні на перших етапах у складі самоврядних органів існували домішки владних структур, що певною мірою обмежувало самоврядність адвокатських об'єднань, і ця практика подолана в результаті прийняття Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Запропоновано скасувати положення ч. 1 ст. 43 Закону в частині заборони органам адвокатського самоврядування втручатися у професійну діяльність адвокатів, оскільки така заборона може стосуватися лише державних органів, а не органів адвокатського самоврядування. Визнано за потрібне затвердити порядок обрання делегатів з'їзду адвокатів України безпосередньо в регіонах, у тому числі на внутрішньорегіональних зборах у великих регіонах.

На основі аналізу актів адвокатського самоврядування виокремлено такі

їх види: а) регламентні акти; б) положення про окремі органи самоврядування; в) акти щодо порядку використання коштів; г) акти нормативно-методичного характеру з роз'ясненням порядку здійснення самоврядними органами окремих повноважень. Запропоновано включити до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» розділ «Акти адвокатського самоврядування».

ВИСНОВКИ

1. Появу адвокатури, як і будь-якого іншого соціального інституту, було обумовлено потребами життя суспільства у міру розвитку цивілізаційних процесів. У Російській Імперії, складовою якої була більша частина України, утворення адвокатури нерозривно пов'язано із судовими реформами 1864 р. Присяжна адвокатура, навіть в умовах абсолютистської держави, виконувала значну правозахисну роль. Вона являла собою принципово нове явище для тодішнього суспільства.

2. У радянській Україні, де існував тоталітарний державний режим, можливості адвокатури у сфері правозахисту були вкрай обмеженими. За нею здійснювався тотальний контроль органів КПРС/КПУ, існувала залежність від органів державної влади, було звужено процесуальні права адвокатів, а також їх право одержувати повноцінну винагороду за надання юридичних послуг. Було фактично ліквідовано позитивні наслідки судової реформи 1864 року, започатковані нею демократичні перетворення фактично знищено разом зі зламом старої державної машини. Поряд із цим, окремі адвокати тих часів намагалися у міру можливого сприяти полегшенню долі жертв режиму.

3. Статус радянської адвокатури в цілому не міг бути покладений в основу організації і діяльності сучасної адвокатури, а тому після здобуття Україною незалежності була не реформована радянська, а створена принципово нова адвокатура з урахуванням позитивних рис реформованої у 1864 році дореволюційної адвокатури. У цьому мала прояв дія філософського закону заперечення заперечення.

4. Створення адвокатури України відбулося у два етапи: а) розроблення і прийняття першого Закону України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 р.; б) тривалі дискусії з приводу удосконалення правового регулювання у цій сфері і видання чинного Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. Важливою складовою нормативного регулювання стало видання численних нормативних актів вищими органами адвокатського самоврядування. Найпринциповішими новаціями нового Закону стало утворення Всеукраїнської асоціації адвокатів і повноцінної системи адвокатського самоврядування, підвищення адвокатської незалежності і захисту прав адвокатів.

5. У дореволюційній Росії, як і в сучасну епоху, діяльність адвокатів по кримінальних справах поєднувалась із представництвом у цивільному судочинстві. У сучасній Україні потреба в адвокатах значною мірою зросла з появою господарської та адміністративної юрисдикції. Набуває поширення

участь адвокатів як представників і водночас захисників у розгляді справ про адміністративні правопорушення.

6. У чинному законодавстві, особливо кримінальному процесуальному, значно розширились процесуальні права адвоката як самостійного учасника процесу. Ці права доцільно розширити, зокрема, у частині доступу до інформації таємного характеру, отримання речей і документів, використання технічних засобів тощо, унормувати в законодавчому порядку гонорарну практику, умови примусового стягнення з довіритель гонорару, а також матеріальну відповідальність адвоката за шкоду, завдану клієнтам недобросовісним наданням юридичних послуг.

В інтересах захисту професійних прав адвокатів в законі або роз'ясненнях Ради адвокатів України необхідно чітко сформулювати поняття: «втручання в адвокатську діяльність» і «перешкоди адвокатській діяльності», а також «ототожнення адвоката з клієнтом», внести пропозиції щодо цих питань. Запропоновано встановити адміністративну відповідальність за протиправне втручання у професійну діяльність адвоката і перешкоджання цій діяльності.

7. У Судових статутах 1864 року було закладено демократичні засади формування складу присяжних повірених, які в сучасних умовах сприйнято законодавством України. Водночас існує потреба у вжитті додаткових заходів щодо підвищення вимогливості до претендентів на прийом до адвокатури: конкретизації вимог до відмови у прийомі; зокрема, унеможливлення в зарахуванні всіх осіб із судимістю і тих, хто протягом року притягувався до адміністративної відповідальності за корупційне правопорушення; є недоцільним поповнювати адвокатуру за рахунок осіб, які здобули вищу освіту за спеціальністю «правоохоронна діяльність».

8. Для підвищення ефективності притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності за порушення професійних обов'язків запропоновано виключити можливість повторного прийняття до складу адвокатури осіб, яких позбавлено права на заняття адвокатською діяльністю; закріпити в Законі обов'язок кваліфікаційно-дисциплінарних комісій повідомляти органи досудового розслідування про факти злочинної поведінки адвокатів; виключити застосування давності при вчиненні адвокатами діянь, які мають характер порушення присяги, віднести до переліку дисциплінарних проступків адвоката прояви неповаги до суду і порушення порядку в судовому засіданні, за що адвоката притягнуто до адміністративної відповідальності.

9. Акти адвокатського самоврядування поділяються на такі види: а) регламентні акти; б) положення про окремі органи самоврядування; в) акти щодо порядку використання коштів; г) акти нормативно-методичного характеру з роз'ясненням порядку здійснення самоврядними органами окремих повноважень.

До Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» запропоновано включити окремий розділ «Акти адвокатського самоврядування».

10. До Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»

запропоновано внести такі зміни:

а) у статті 1 пункт 1 викласти у такій редакції:

«Адвокат – фізична особа, яка має свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, та відомості про яку внесено до Єдиного реєстру адвокатів України, і здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, визначеному цим Законом»;

б) статтю 3 викласти у такій редакції:

«Правовою основою діяльності адвокатури України є Конституція України, цей Закон, інші законодавчі акти України та нормативні акти вищих органів адвокатського самоврядування»;

в) статтю 4 доповнити частиною 5 такого змісту:

«Адвокат при розгляді справ у судах здійснює свою професійну діяльність з нагрудним знаком, форма якого затверджується з'їздом адвокатів України»;

г) викласти окремі пункти частини 2 статті 6 у такій редакції:

«1) не може бути адвокатом особа, яка має судимість або на яку протягом останнього року накладалось адміністративне стягнення за корупційне правопорушення;

3) позбавлена права на заняття адвокатською діяльністю – безстроково»;

г) частину 1 статті 10 доповнити таким реченням:

«Стажування здійснюється на безоплатній основі»;

д) перелік підстав дисциплінарної відповідальності адвоката у частині 2 статті 34 доповнити пунктом 6 такого змісту:

«Дисциплінарним проступком адвоката є:

б) прояв неповаги до суду або порушення порядку в судовому засіданні, за що судом на адвоката накладено адміністративне стягнення». У зв'язку із цим змінити нумерацію цієї частини.

е) статтю 35 викласти у такій редакції:

«1. За вчинення дисциплінарного проступку до адвоката може бути застосовано одне з таких дисциплінарних стягнень:

1) догана;

2) для адвокатів України – позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а для адвокатів іноземних держав – виключення з Єдиного реєстру адвокатів України.

2. Адвоката може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності протягом року з дня вчинення дисциплінарного проступку. Цей строк не поширюється на випадки порушення присяги адвоката, зокрема проступки, що порочать честь і гідність адвоката або підривають престиж адвокатури.

3. З урахуванням характеру і серйозності дисциплінарного проступку за результатами розгляду дисциплінарної справи адвоката може бути оголошено попередження як профілактичний захід»;

є) статтю 43 Закону викласти у такій редакції:

«1. Адвокатське самоврядування ґрунтується на принципах виборності, гласності, обов'язковості для виконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування, їх підзвітності об'єднанням адвокатів, прийняття управлінських рішень більшістю при обов'язковому урахуванні думки меншості, відповідальності органів і посадових осіб органів адвокатського самоврядування перед усім адвокатським співтовариством і регіональними об'єднаннями адвокатів»;

ж) пункт 2 частини 2 статті 45 викласти у такій редакції:

«Національна асоціація адвокатів України: ... забезпечує професійні і соціальні права адвокатів або сприяє їх забезпеченню компетентними державними органами»;

з) пункт 7 частини 4 статті 48 викласти у такій редакції:

«Рада адвокатів регіону ... забезпечує професійні і соціальні права адвокатів або сприяє їх забезпеченню компетентними державними органами»;

і) частину 1 статті 59 викласти у такій редакції:

«Адвокат іноземної держави може надавати правову допомогу на території України лише з питань міжнародного права та законодавства країни, в якій він отримав право на заняття адвокатською діяльністю»;

й) доповнити статтю 59 Закону частиною 7 такого змісту:

«Адвокат іноземної держави не допускається до надання юридичної допомоги у питаннях, що містять державну таємницю України».

Робота містить також інші пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», до Правил адвокатської етики та до інших нормативно-правових актів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Меланчук А.В. Становлення інституту адвокатури (присяжних повірених) у Російській Імперії після судової реформи 1864 року / А.В. Меланчук // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2011. – № 2. – С. 350–356.

2. Меланчук А.В. Порядок одержання дозволу на заняття адвокатською діяльністю в дореволюційній Росії та сучасній Україні: порівняльний аналіз / А.В. Меланчук // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2013. – № 1. – С. 352–359.

3. Меланчук А.В. Особливості дисциплінарної відповідальності адвокатів у Російській Імперії й сучасній Україні (порівняльний аналіз) / А.В. Меланчук // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право» – 2013. – № 1062. – С. 248–251.

4. Меланчук А.В. Принципы организации и деятельности адвокатуры Украины на современном этапе / А.В. Меланчук // Международный научно-практический правовой журнал «Закон и жизнь» (Республика Молдова). – 2013. – № 11. – С. 171–175.

5. Меланчук А.В. Роль адвокатів у кримінальному провадженні за законодавством Російської Імперії і сучасної України: точки дотику / А.В. Меланчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Вип. 2 (Т. 4). – С. 122–127.

6. Меланчук А.В. Актуальні проблеми реформування адвокатури в Україні / А.В. Меланчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2011. – Вип. 2. – С. 81–85.

7. Меланчук А.В. Проблеми визначення поняття «суб'єктів доказування» у кримінальному процесі / А.В. Меланчук // Дев'яті осінні юридичні читання: Міжнародна наукова конференція (м. Хмельницький, 12 – 13 листопада 2010 р.). – Хмельницький : Хмельницький ун-т управління та права. – 2010. – С. 108–109.

8. Меланчук А.В. Становлення інституту адвокатури в Україні в результаті судової реформи 1864 року / А.В. Меланчук // Закарпатські правові читання : II Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів (м. Ужгород, 29 – 30 квітня 2010 р.). – Ужгород : Закарпат. держ. ун-т, 2010. – С. 59–61.

9. Меланчук А.В. Чи потрібне Україні встановлення монополії адвокатської діяльності? / А.В. Меланчук // Десяті осінні юридичні читання : Міжнар. наук. конф. (м. Хмельницький, 18 – 19 листопада 2011 р.). – Хмельницький : Хмельн. ун-т управління та права, 2011. – С. 86–88.

10. Меланчук А.В. Критичний погляд на окремі положення щодо реформування інституту адвокатури в Україні / А.В. Меланчук // Теорія і практика правотворчої та правозастосовної діяльності у контексті сучасних реформаційних процесів : Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29 – 30 жовтня 2011 р.). – Х. : Асоціація аспірантів-юристів, 2011. – С. 80–82.

11. Меланчук А.В. Правовий статус присяжних і приватних повірених у Російській Імперії в результаті судової реформи 1864 року / А.В. Меланчук // Теорія та практика сучасного права: вектори розвитку : Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16 – 17 березня 2011 р.). – К. : Центр правових наукових досліджень, 2011. – С. 26–28.

12. Меланчук А.В. Втілення західноєвропейського досвіду створення інституту адвокатури у Судових статутах 1864 року / А.В. Меланчук // Актуальні питання реалізації чинних національних та міжнародних нормативно-правових актів : Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 – 17 квітня 2011 р.). – О. : Причорноморська фундація права, 2011. – С. 22–24.

13. Меланчук А.В. Особливості дисциплінарної відповідальності присяжних повірених за Судовими статутами 1864 року / А.В. Меланчук // Поглиблення інтеграційних процесів в сучасному світі та національне законодавство : Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 1 – 2 червня 2012 р.). – Львів : Західноукр. організація «Центр правничих ініціатив», 2012. – С. 14–16.

14. Меланчук А.В. Реформування адвокатури: кроки повільні, але впевнені / А.В. Меланчук // Права людини: проблеми забезпечення, реалізації та захисту : Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 лютого 2012 р.). –

Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2012. – С. 99–101.

15. Меланчук А.В. Особенности института присяжных поверенных за Уставом учреждения судебных установлений / А.В. Меланчук // Вклад молодых ученых в развитие правовой науки Республики Беларусь : III Междунар. науч. конф. (г. Минск, 23 ноября 2012 г.). – Минск : Национ. центр законодательства и правовых исследований Республики Беларусь, 2012. – С. 77–79.

16. Меланчук А.В. Деякі питання процедури притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності у дореволюційній Росії й незалежній Україні: порівняльний аналіз / А.В. Меланчук // Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах ближнього зарубіжжя : II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференція (м. Львів, 22 листопада 2012 р.).

17. Меланчук А.В. Дисциплінарна відповідальність адвокатів у дореволюційній Росії за Судовими статутами 1864 р. і в сучасній Україні / А.В. Меланчук // Адвокатура України: історія та сучасність : Всеукр. круглий стіл (м. Київ, 25 січня 2013 р.). – К.; Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – С. 54–57.

18. Меланчук А.В. Гонорар адвоката: історія та сучасність / А.В. Меланчук // Дванадцяті осінні юридичні читання : Міжнародна наукова конференція (м. Хмельницький, 8 – 9 листопада 2013 р.). – Хмельницький : Хмельн. ун-т управління та права, 2013. – С. 112–113.

19. Меланчук А.В. Адвокатська таємниця та дисциплінарна відповідальність адвоката у разі її порушення за законодавством Російської Імперії і сучасної України / А.В. Меланчук // Адвокатура: минуле та сучасність : II Міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів (м. Одеса, 2 березня 2013 р.). – О. : Націон. ун-т «Одеська юридична академія», 2014. – С. 115–118.

АНОТАЦІЯ

Меланчук А.В. Адвокатура в Російській Імперії і сучасній Україні (порівняльно-правовий аналіз). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2014.

В дисертації з позицій історичного і порівняльно-правового підходів здійснено аналіз процесів становлення адвокатури спочатку в дореволюційній Росії – в результаті судової реформи 1864 року і сучасній Україні – після створення передумов до забезпечення незалежною адвокатурою потреб людини і громадянина, а також юридичних осіб у правовому захисті. При створенні присяжної адвокатури в Росії довелося долати опір реакційних сил із числа прихильників абсолютизму, а в незалежній Україні – пережитки, властиві радянському тоталітарному суспільству і його менталітету.

Створення адвокатури в сучасній Україні з урахуванням досвіду демократичних країн на основі принципу верховенства права дозволило повніше використати можливості, які були у розпорядженні творців судової реформи 1864 року, об'єднати адвокатів в Асоціацію адвокатів України.

Проаналізовано: організаційно-правові аспекти діяльності адвокатури, формування складу адвокатури, забезпечення прав адвокатів та виконання ними професійних обов'язків, дисциплінарну практику, а також повноваження органів адвокатського самоврядування.

Внесено пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства про адвокатуру і практику його застосування.

Ключові слова: правозахисна діяльність, адвокат, адвокатура, органи адвокатського самоврядування, реформування адвокатури.

АННОТАЦИЯ

Меланчук А.В. Адвокатура в Российской Империи и современной Украине (сравнительно-правовой анализ). – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.10 – судостроительство; прокуратура и адвокатура. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2014.

В диссертации с позиций исторического и сравнительно-правового подходов осуществлен анализ становления адвокатуры европейского типа в дореволюционной России в результате судебной реформы 1864 года и в современной Украине. Сделан вывод о том, что адвокатура Украинской ССР не могла рассматриваться как база для создания новой адвокатуры независимой Украины из-за органических пороков советской системы и невозможности обеспечить в ней реальную защиту прав и свобод человека.

Выявлены общие подходы к институту адвокатуры, созданной в середине XIX ст., и в современной Украине, в которой признается и используется принцип верховенства права.

В процессе реформирования адвокатуры создана Ассоциация адвокатов Украины с единым членством и единой системой органов адвокатского самоуправления. Это позволило решать без вмешательства государственных органов все управленческие вопросы деятельности адвокатуры, обеспечить соблюдение демократических принципов адвокатуры, поднять роль корпоративных актов в системе управления.

Проанализированы организационно-правовые основы деятельности адвокатуры Украины с учетом европейских стандартов, получившие отражение в Законе Украины «Об адвокатуре и адвокатской деятельности», правовые и организационные меры, направленные на обеспечение адвокатуры квалифицированными кадрами. На основе сравнительного анализа внесены предложения, касающиеся совершенствования оснований для привлечения адвокатов к дисциплинарной ответственности и характера дисциплинарных взысканий.

В современной Украине в развитие положений судебно-правовой реформы 1864 года создана в целом достаточно развитая система адвокатского самоуправления, обеспечивающая самостоятельность адвокатуры как института гражданского общества и независимое выполнение адвокатами профессиональных обязанностей.

Отмечена необходимость дальнейшего развития законодательства об адвокатуре, совершенствования отдельных положений Закона Украины «Об адвокатуре и адвокатской деятельности», а также нормативно-правовых актов высших органов адвокатского самоуправления.

Ключевые слова: правозащитная деятельность, адвокат, адвокатура, органы адвокатского самоуправления, реформирование адвокатуры.

SUMMARY

Melanchuk A.V. Advocacy in the Russian Empire and modern Ukraine (comparative legal analysis). – Manuscript.

Dissertation for the receipt of a scientific degree of the Candidate of Law on a specialty 12.00.10 – The judicial system; prosecution and bar. – National University «Odessa academy of law», Odessa, 2014.

According to comparative-law approach in the dissertation was made analysis of processes of establishment of the Bar first in prerevolutionary Russia as a result of judicial reform in 1864, and then in modern Ukraine after the creation of the preconditions to ensure by the independent bar the needs in legal protection of human, citizens and legal entities rights. During the creation of a juror advocacy in Russia, it had to overcome the resistance of the reactionary forces among the supporters of absolutism. The remnants inherent to totalitarian Soviet society had to overcome in independent Ukraine advocacy.

Creating Advocacy in modern Ukraine on the experience of democratic countries based on the rule of law principle allowed to unit lawyers in the Association of Advocates of Ukraine with better use opportunities which were available to the creators of judicial reform of 1864.

In the dissertation analyzed: organizational and legal aspects of the Bar, formation of the Bar, ensure the rights of lawyers and their professional responsibilities, disciplinary practices, and the powers of the Bar self-government.

Proposals to improve the existing legislation of the Bar and its practice use.

Keywords: advocacy, lawyer, the bar, self-government unit of the bar, reformation of the bar.